

PUNKT LINJE FLATE FORM/ROM

Kari B. Torjussens førstefrihånd fra SHKS. Utvalg og kommentarer av Karen Disen.

PUNKT, LINJE, FLATE, FORM/ROM

Kari B. Torjussens førstefrihånd fra SHKS, utvalg og kommentarer av Karen Disen

En publikasjon utgitt av Kunsthøgskolen i Oslo

2018

Avdeling Kunst og Håndverk - Avdeling Design
200 år etter tegneskolens opprettelse

Boken er ordnet i fire deler med en innledning. Den inviterer til visuell memorering.

Innledning

Punkt: første del 1- 13

Linje: andre del 1 - 69

Flate: tredje del 1- 69

Form/Rom: fjerde del 1 - 117

PUNKT LINJE FLATE FORM/ROM

Billedelementene og deres sammenheng

Kari B. Torjussens førstefrihånd; utvalg og kommentarer av Karen Disen

Denne boken inneholder et utvalg tegninger elevene til Kari Brundin Torjussen laget i perioden 1947 til 1990. Kari Brundin Torjussen var lærer ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole (SHKS) fra 1947 til 1990. Som lærer i frihånd bidro hun til innføringen av et profesjonelt syn på og kunnskap om tegneprosessene, både å bli kjent med tegneredskaper, papirkvaliteter, formater og komposisjonelle virkemidler. Frihåndsundervisningen for første års studenter som Kari gav, står i en særstilling. Hennes undervisning og personlighet har vært med å forme og utvikle fagmiljøet ved SHKS og 43 årskull av kunstnere og designere i annen halvdel av det 20. århundret.

Utvalget av elevtegningene i denne boken er hentet fra Statsarkivet i mappene «Elevarbeider i 1. frihånd, lærer Kari Brundin Torjussen - 12/Fd 0001 til 12/Fd 0008». I disse mappene finnes et rikt materiale i mange formater og teknikker, arbeider som gir innsikt i rytmeøvelser utført i kritt, blyant og tusj, studier av perspektiv, tegning fra plansjer og gipsmodeller, samt noe landskap, bymiljø, interiører, aktmodell og naturstudier som trær, kråker, blomster mm. Det er et mangfoldig og omfattende materiale til inspirasjon og kilde til egne studier av billedelementer, deres sammenheng og oppbygging.

Utvalget av tegningene i denne boken er visuelle eksempler på hvordan fremstille og overføre tredimensjonale inntrykk på en todimensjonal flate - en forenklingsprosess som må til for å få frem motivet og skape interesse i komposisjonen. Denne forenklingsprosessen har både et personlig og et generelt aspekt. Det personlige handler om interpretasjon, måten å tegne tegningen på. Enhver har sin «klo» som handler om energi, trykk og temposkiftninger, på lik linje med at enhver har en egen klang i sin stemme. Det generelle aspektet synliggjøres gjennom grunnformer (sirkel, trekant, firkant), fordi alle ting, gjenstander og objekter kan forenkles til grunnformene. Boken viser følgelig både det personlige (måter å tegne på/individuelle nyanser) og generelle billedkunnskaper (kunnskap om fremstilling av grunnformene).

I de fleste bøker om tegning er det demonstrasjoner av prinsippene som vektlegges. Hensikten med denne boken, er i større grad at tegningene skal få virke slik at verdien er å finne i tegningene som sådanne og ikke i en beskrivelse av dem. Til hver tegning er det derfor lagt til noen enkle kommentarer som peker mot hvordan komposisjoner og utførelser får liv i uttrykkene. Med disse kommentarene gjøres leseren oppmerksom på de ikke fullt så opplagte kvalitetene i tegningene. Kommentarene er ment å være anslag til å se grundig på tegningene med ulike momenter i tankene, for på den måten å se virkningene av de ulike billeddannende elementene. Boken forsøker med dette å møte tegningene på tegningenes premisser.

Kari har blitt presentert utvalget av tegninger og kommentarer. Selv om utvalget av studenteksempler fra statsarkivet er gjort uten Kari, har hun medgitt at utvalget av tegninger er verdifullt, sett i den sammenhengen boken utgjør. Hun har lest dem, men vært opptatt av at de tilhører forfatterens stemme. Hennes utsagn er «sakset» inn i teksten og gjort hvit mot en lysegrå bunn. Forfatterens kommentarer er gjort dypere grå i valøren mot den lysegrå bunnen.

Karis metode

Kari har bakgrunn i en streng saktetegningstradisjon, hvor formålet var å skulle mestre en gjengivelse av noe slik det er; mer som et foto enn som en kunstnerisk uttrykk. Det å kunne avbilde var en forutsetning for å kunne forestille seg motiver. Den analytiske tegneforståelsen var viktig.

Under sommerkurset i 1952, ledet av Hugo Weber (Institute of Design, Illinois Institute of Technology, Chicago), ble hun presentert for kroppslig fri rytmisk tegning. Dette brakte henne inn i undervisningen, hvor hun likestiller det ekspressive i handlingen å tegne med den statiske avbildende holdningen. At hun var eksperimentell og videreutviklet det å la tegningen være spor etter en bevegelse, tegne uten å gjengi noe, bare være i en følelse, viser hvordan hun tok tidens aktualitet og nye syn på hva tegning også innebærer videre til elevene. Kari var modig og forstod hvor viktig tegneerfaringen var for å utfordre talentene på kunst- og håndverksskolen. Dette var en betydelig kilde til den utviklingen førstefrihånd fikk under Kari Torjussen. Hun så den enkelte elev og hun gav grundig innføring i beskrivende tegning, fabulerende tegning og tegneteknikk. Hun ville lære studentene å veksle mellom en subjektiv og en objektiv holdning til motiver i tegnearbeidet. Kari benyttet en metode som kan oppsummeres slik, etter samtaler med henne:

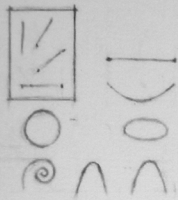
Se verden som hele grunnformer, som deler av grunnformer eller sammensetninger av grunnformer. Undersøkelser i skisser og tegninger skal kunne frigjøres for skjematening for å fremheve den levende motoriske energi, som kjennetegner det umiddelbare i handlingen å tegne.

Kari Torjussen har alltid vært svært nøye med avgrensinger av problemstillinger. Hun har hatt til hensikt å på nøytralt vis synliggjøre kraften i visuelle bildelementer, og hun fikk elevene til å se sine egne uttrykk på nye måter via studier av grunnformene. Tegningene viser at hun via denne innfallsvinkelen fikk elevene til å øve til de mestret å omsette kunnskap om bildelementer gjennom praktiske framgangsmåter til komposisjonsbygging. Det gjør at tegningene har personlige uttrykk.

Hennes oppsummering fra 1980, - den primære gjennomgangen av punkt, linje, flate og form/rom, - bildelementene og deres sammenheng, ser slik ut:

Billedelementene og deres sammenheng.
Romformene

Punktet har ingen utstrekning.
Punktet satt i bevegelse gir strek.

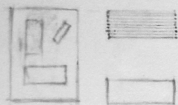

Streken - sporlinjen er ∞ dimensjonal (m)

Den kan være:

- rett (korteste vei mellom to punkter) og kan ha forskjellig orientering i forhold til referanserammen: vannrett, loddrett, skrå.
- krum, som kan gi kurvene:
 - sirkel-linjen
 - ellipse
 - spiral
 - hyperbel
 - parabel

Streken satt i bevegelse gir flate

Flaten er todimensjonal (m^2).

Linjen som avgrensner flaten, er en grenselinje

Flaten kan også avgrensnes ved hjelp av sporlinje (strek).

Flaten kan ha forskjellig utstrekning og forskjellig orientering i forhold til referanserammen.

De elementære flateformene er:

Parallelogrammene (plane firkanter hvis sider er parvis parallelle)

Kvadrat

Rektangel

Rombe

deler av parallelogrammene

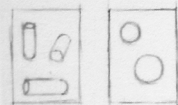
Trekant

Trapez og

Sirkel - fremkommer ved dreining om ett av linjens endepunkter.

Flaten i bevegelse gir romformene.

Romformene (stereometriske former) er tredimensjonale (m^3)

De kan ha forskjellige utstrekninger og orienteringer i forhold til referanserammen (bortsett fra kula som bare kan ha forskjellig størrelse og plassering).

1. Flaten forskjøvet i én retning i rommet gir:

Parallellforskyvningslegemene

Disse begrenses av 6 plane flater.

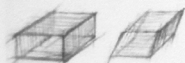
Kubus: kvadratet forskjøvet i et bestemt forhold

Andre parallellforskyvningslegemer:

Rektangel forskjøvet

Rombe forskjøvet

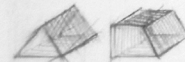

Prismer: trekant forskjøvet

trapes "

femkant "

osv.

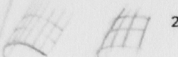
2. Flaten satt i rotasjon om sin midtakse gir:

Omdreiningslegemene - sylinder og kjegle er avgrenset

av enkeltkrumme plan

Kulen er avgrenset av dobbeltkrummet

plan.

Sylinder: kvadrat eller rektangel i rotasjon.

Snittflatene: kvadrat eller rektangel, sirkel, ellipse

Kjegle: trekanten i rotasjon.

Snittflatene: trekant, sirkel, ellipse, hyperbel, parabel.

Kule: sirkelen i rotasjon.

Snittflatene: sirkler

Romformen satt i rotasjon i alle romretninger gir kula:

Kule: Kubus om sitt midtpunkt

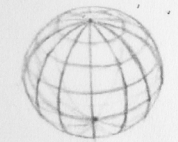
Kule: Kjeglen om sitt toppunkt

Kule: Sylindren om sitt midtpunkt

Kulen er uforanderlig (også i rotasjon) og må være en "moder-form".

Disse elementære tredimensjonale formene er fundamentale for gjenivelse av våre omgivelser. I hus, værelser, gjenstander, menneskekroppen, trær, frukt, blomster osv. finnes disse former: hele, som deler eller sammensetninger.

Fra hennes oppsummering fremkommer sorteringen punkt, linje, flate og form/rom. Punkt, linje, flate, form/rom brukes for øvrig både i matematikken og visuell kultur generelt. Utvalget av elevtegninger og sammensetningene av dem er hentet fra disse hovedmomentene og er kapittelinnstillingen i boken.

Persepsjon; utvelgelse og strukturering

Om grunnformene (sirkel, trekant, firkant) er få, er kombinasjonen av dem uendelig mange. Visuelle fenomener som størrelser, retninger, bevegelse, stofflighet, valør og farge opptrer på ulike måter og i forskjellige sammenhenger. Mangfoldet skaper en voldsom kompleksitet og det blir fort mye å forholde seg til. Dette har med persepsjon å gjøre - hvilke sanseinntrykk som lagres og hvordan informasjonen kobles sammen med tidligere innhentet informasjon. For alle sanseinntrykk, både visuelle, sensoriske (berøring), auditive(lyd), kinestetiske (bevegelse) og termiske (temperatur) møtes i våre følelser og tanker. De er opphav til opplevelsene, erfaringene vi hele tiden gjør oss. Her foregår det kontinuerlig en form for utvelgelse og strukturering. Dermed tar vi ikke inn all den visuelle og kinestetiske informasjonen som finnes, fordi den har blitt kodet. Siden gjenkjenning nærmest passerer ubevisst i oss skapes rom for ytterligere komplekse handlinger. (Vi er avhengig av slik koding eksempel når vi sykler må vi være opptatt av trafikk og ikke av å holde balansen). Denne utvelgelsen og struktureringen må sees i sammenheng med hvilke relasjoner og nettverk en er i og kulturen en har vokst opp i. Kari oppfordret studentene til bevisstgjøring av disse kognitive strukturene gjennom praktisk bruk av billedinformasjonsinnsamling. Ettersom jeg har et øvet blikk ser jeg det i studentarbeidene og det forsterkes av de bruddstykker av tekster og utklipp som Kari har i sine to permer. (Permene er å finne i Statsarkivet.) Øvelse i å gjenkjenne grunnformer blir her en klar og farbar vei.

Mangfold og ulike uttrykk

Dette leder til hva boken illustrerer og i tegneundervisning generelt viser. Enhver ide eller motiv kan utføres på uendelig mange måter. For eksempel alle framstillinger av kula i kapitlet form/rom viser hvordan en og samme form, tegnet av ulike personer, har virkelig forskjellige uttrykk. Det helt sentrale er å være til stede slik at en har kontakt med sin plan/ide og samtidig fanger opp det som skjer i øyeblikket under utførelsen, slik at arbeidet utføres med en dyp konsentrasjon. Tegning som er så lekende lett har og et stort alvor i seg. Gjennom tegningen har hver og en av oss mulighet til å lage karakteristikk av motivet, det være seg vekster og busker, lys i et rom, ivrige mennesker som samles, osv. Hvor det essensielle både forteller det som foregår eller beskrives og samtidig se dette gjennom tegnerens blikk og hånd.

1.Semester

En uke	1.fase: Billedelementer	Påvise og utlede billedelementene etter studentenes egne tegninger.
	2.fase: Sporlinje Redskap	Manuell, øyemåls- og redskapstrening av punkt, sporlinje (strek) rett og buet, med orienteringer i forhold til referanserammen. Øvelsen gjentas etter organiske former.
En uke	3.fase: Valør Skravur	Utprøving av forskjellige redskapers muligheter kombinert med valør og skravur i ugraderte og graderte intervaller. Diverse papir.
En uke	4.fase: Grenselinjen Organisering av 2-dim. Flater i plan Deler/Helhet	Proporsjonering av elementære todimensjonale flater. Det legges vekt på å oppfatte gruppedannelser mellom størrelser, former, retninger, positiv/negative flater i forhold til helheten.
En uke	I plan og rom	Øvelser gjentas etter organiske former i plan og rom.
To uker	5.fase: Parabel- forskyvingslegemer og omdreiningslegemer Perspektiv	Etter en teoretisk gjennomgåelse med demonstrasjon av a. sammenheng mellom de elementære geometriske flateformer og stereometriske grunnformer b. perspektivlære arbeides det videre med parallellforskyvingslegeme og omdreiningslegemer som skjelett-, skall-, og massivform.
En uke	6.fase: Form og rom Proporsjoner Overlapping Graderte størrelser/ Formvalør og skravurforandringer	Etter en gjennomgåelse og demonstrasjon av belysningslæren arbeides det i tillegg med valør og skravur som romdannende elementer. Øvelsen bygger på tidligere erfaringer av gruppedannelsen og de normer som gestaltpsykologien har synliggjort: posisjoner, overlapping, graderte størrelser/form/valør og stofflighetsforandringer.

2. Semester

Problemstillinger og erfaringer fra oppgaver i 1.semester videre prøves og utprøves

To uker	7.fase:	Komposisjonsoppgave hvor det legges vekt på form/bunn, volum/rom, rytme, valør og skravur og samspill mellom delene og helheten.
To uker	8.fase:	Idéoppgave (fabulerende) hvor oppgaven er å bruke alle billedelementer, redskap og papir for å tolke idéens intensjon (ekspressivt).
To uker	9.fase:	Arbeide med gipsmodeller.
En uke	10.fase:	Inne- og uterom.
En uke	11.fase:	Skisser og studier av organiske former.
En uke	12.fase:	Selvvalgte oppgaver.

Mens ideer henger sammen med tankeverdenen - å lage en plan - er handlingen å tegne et aktivt gjøremål. Handlingen krever redskaper, det man tegner på og det man tegner med, samt tilhørende presisjonsnivåer, videre tempovariasjoner - noe som betyr at enhver må lete seg fram til hva som passer best i forhold til det man ønsker å uttrykke. Da kan man i en slik tegneprosess fange på arket noe flyktig, lett blafrende, som bare har vært en vag følelse et sted langt inni en selv, noe som først bli artikulert gjennom tegningen for så å bli tydelig og synlig.

Karis semesterplan; mål, tema, prosess og tid

Den skjematisk semesterplanen jeg har gjengitt under gir innblikk i hvordan Kari planla rekkefølgen til de ulike temaene. Det er nyttig for enhver som ønsker å øve seg i å tegne å se en slik plan. I feltene har Kari presise målformuleringer til hver uke. Denne oversikten har jeg hatt i tankene da jeg skrev mine kommentarer til tegningene. Oversikten er hentet fra Karis perm 2. om undervisning (Kari har laget to permer med billedmateriell, kommentarer, refleksjoner om fagstoff, som hun brukte i sin undervisning. Begge er tilgjengelige i Statsarkivet). Oversikten viser forholdet mellom temaer, prosesser og tid i de tre daglige timene med frihåndstegning gjennom to semestre, og representerer en nøkkel til undervisningen:

Frihånd I - Kari Brundin Torjussen

Hensikt:

Undervisningens hensikt er å utvikle studentens syn - fra et orienteringssyn til et billedsyn - gjennom teoretisk innføring i og praktisk arbeid med tegningens forskjellige aspekter.

Hovedgrupper:

Studieopplegget kan deles i tre integrerende hovedgrupper:

- Beskrivende tegning
- Fabulerende tegning
- Redskapsøvelser

Prosesser:

Fire prosesser skal oppøves:

- Se/forestille seg
- Analyser
- Utføre
- Vurdere

Takk

Jeg ønsker å rette en stor takk til Kari Brundin Torjussen, som generøst og tålmodig, i dialog med meg, har holdt tegnefagets fane høyt under lange ivrige samtaler. Jeg vil takke Grete Refsum, Tiril Schrøder, Christina Lindgren, Stine Vogt og Kjetil Paulsen med skrivehjelp, spørsmål og tips. Videre takk og til Marcus Liebold og Heidi Tronbøl som har etablert systemet i arkivet etter SHKS i ASTA og senere Statsarkivet. Tone Schjelderup-Krogh har konstruert en layout og funnet de digitale løsningene, hvor det beste av billedmaterialet av tegningene kan fremkomme. Det gjør at jeg får vist det jeg så for meg da jeg startet arbeidet med denne boken, som nettopp skal være en visuell opplevelse som på en tidløs måte viser tegning. For selv om elevarbeidene er utført i en annen tid, synliggjør de billedfenomen som gir grunnleggende forståelse for å tegne - og å øve seg i å tegne.

